

UDK:114:402.007.4(13-14)

Nargiza URAKOVA,

Falsafa fanlari nomzodi, Xalqaro innovatsion universitet

Email: nargizaurakova@gmail.com, ORCID: 0009-0009-5980-5106

Qarshi davlat universiteti dotsenti, PhD Z.Boymurodov taqrizi asosida

TALABA YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBİYALASHDA MUZEYLARNING ROLI

Annotatsiya

Ushbu maqolada muzeylarning talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi o'zni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqot mavjud adabiyotlar va konseptual tahlil asosida muzeyning pedagogik funksiyalarini, milliy o'zlikni anglash jarayoniga ta'sirini hamda zamonaviy sharoitda muzey tarbiyasining dolzarb yo'nalishlarini o'rganadi. Maqolada muzey muhitining yoshlar dunyoqarashi shakllanishidagi o'ziga xos imkoniyatlari ko'rsatilgan; milliy tarix va madaniy merosni yetkazish vositasi sifatida muzeyning roli asoslangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, muzeyga yo'naltirilgan tarbiyaviy faoliyat talabalarning vatanparvarlik tuyg'usini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Muзей pedagogikasi, vatanparvarlik tarbiyasi, talaba yoshlar, milliy o'zlik, madaniy meros, tarbiyaviy muhit, tarix, fuqarolik tarbiyasi.

THE ROLE OF MUSEUMS IN EDUCATING STUDENTS IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM

Annotation

This article analyzes the role of museums in educating students in the spirit of patriotism from a scientific and theoretical perspective. Based on existing literature and conceptual analysis, the study examines the pedagogical functions of the museum, its impact on the process of understanding national identity, and the current directions of museum education in modern conditions. The article shows the unique opportunities of the museum environment in the formation of youth's worldview; the role of the museum as a means of conveying national history and cultural heritage is substantiated. The results show that educational activities aimed at the museum play an important role in strengthening students' sense of patriotism.

Key words: Museum pedagogy, patriotic education, students, national identity, cultural heritage, educational environment, history, civic education.

РОЛЬ МУЗЕЕВ В ВОСПИТАНИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА

Аннотация

В данной статье с научной и теоретической точки зрения анализируется роль музеев в воспитании патриотического духа у учащихся. На основе существующей литературы и концептуального анализа рассматриваются педагогические функции музея, его влияние на процесс понимания национальной идентичности и современные направления музейного образования в современных условиях. В статье показаны уникальные возможности музейной среды в формировании мировоззрения молодежи; обосновывается роль музея как средства передачи национальной истории и культурного наследия. Результаты показывают, что образовательная деятельность, направленная на музей, играет важную роль в укреплении чувства патриотизма у учащихся.

Ключевые слова: Музейная педагогика, патриотическое воспитание, учащиеся, национальная идентичность, культурное наследие, образовательная среда, история, гражданское воспитание.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-siyosiy jihatdan ham o'ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Globallashtirish jarayonlari, axborot maydonining keskin kengayishi va madaniy ta'sirlarning ko'payishi fonida milliy o'zlikni saqlash, tarixiy xotira va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish alohida muammo sifatida ko'tarilmoqda. Aynan shu sharoitda muzeylar tarbiyaviy muhit sifatida o'ziga xos va almashtirish qiyin bo'lgan vazifani bajaradi-ular moddiy va nomoddiy madaniy merosni saqlab, uni kelajak avlodlarga yetkazuvchi institut sifatida faoliyat yuritadi [1]. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish va yoshlar siyosatini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilayotgan bir davrda muzeylarning tarbiyaviy salohiyatini o'rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning yoshlarni vatansevarlikka tarbiyalash, milliy qadriyatlarga hurmat ruhini shakllantirish borasidagi tashabbuslarida muzeylarni milliy ma'naviyat o'choqlari sifatida rivojlantirish masalasi alohida

ko'rsatilgan [2]. Shu nuqtai nazardan, talaba yoshlar uchun muzeyga tashrif nafaqat bilim olish vositasi, balki milliy tarixga hissiy yaqinlashish, o'zlikni anglash va fuqarolik tuyg'usini chuqurlashtirish imkoniyatidir. Muзей pedagogikasining nazariy asoslarini, uning vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rnini va zamonaviy sharoitdagi rivojlanish yo'nalishlarini ilmiy jihatdan o'rganish ushbu maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqot sof nazariy-tahliliy xarakter kasb etib, mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar va normativ hujjatlarning tahlili asosida amalga oshirilgan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va konseptual umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Muзей pedagogikasi nazariyasi borasida rus va xorijiy olimlari katta ilmiy maktab yaratgan. Rossiyalik tadqiqotchi M.Y. Yuxnevichning asarlarida muзей pedagogikasi mustaqil fan sohasi sifatida belgilanib, uning ta'lim-tarbiya tizimidagi o'zni atroflicha tahlil etilgan [3]. Xorijiy adabiyotlarda esa, xususan

G. Hein va J. Falkning ishlarida, muzeyni "faol o'qish muhiti" sifatida talqin qilish yondashuvi keng o'rin egallagan bo'lib, ular muzey ziyoratining kognitiv va affektiv ta'sirlarini alohida ko'rsatib o'tgan [4]. O'zbek ilmiy maktabida muzeylarning tarbiyaviy funksiyalariga doir tadqiqotlar so'nggi o'n yil ichida sezilarli darajada faollashgan. N.A. Abdullayevaning tadqiqotlarida O'zbekiston muzey tarmog'ining rivojlanish tarixi va uning milliy ta'lim tizimi bilan aloqadorligi ko'rsatilgan [5].

Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasi nazariyasi borasida A.A. Hasanovning ishlarida tarbiyaning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlari va yoshlar ongiga ta'sir etish yo'llari atroflicha o'rganilgan [6]. Xorijiy adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasi museylar orqali amalga oshirilishi masalasida Amerikafu Yeropa muzeyshunoslari alohida o'rin tutadi. B. Lord va G. Dexter Lord muallif bo'lgan "The Manual of Museum Management" asarida muzeyning ijtimoiy funksiyalari, jumladan fuqarolik va milliy o'zlikni shakllantirish vazifasi batafsil yoritilgan [7]. UNESCO ning "Museums and Sustainable Development" hisobotida esa muzeylar jamiyatni ijtimoiy birlashtiruvchi va madaniy xotirani saqlovchi institutlar sifatida belgilanib, ularning tarbiyaviy missiyasi global miqyosda tan olingan [8]. Rus pedagogikasida vatanparvarlik tarbiyasining muzey vositasida amalga oshirilishi I.V. Zotova va boshqa tadqiqotchilarning ishlarida ko'rib chiqilgan bo'lib, ularda muzey dasturlarining maktab va oliy ta'lim tizimiga integratsiyasi o'rganilgan [9]. Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, muzey pedagogikasi rivojlangan mamlakatlarda alohida o'quv-tarbiyaviy metodologiya sifatida tan olingan va amaliyotda keng qo'llaniladi; O'zbekistonda esa bu yo'nalish rivojlanish bosqichida bo'lib, yangi ilmiy tushunchalar va amaliy yondashuvlarni talab etadi.

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili asosida muzeylarning talaba yoshlari vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi rolini bir necha konseptual yo'nalishda ko'rib chiqish mumkin. Birinchi va eng muhim yo'nalish — tarixiy xotira va milliy o'zlikni shakllantirish funksiyasidir. Muzey — bu jonli tarix darsxonasi bo'lib, u mavhum tushunchalarni moddiy ashyolar orqali hissiy qabul qilinari voqelikka aylantiradi. Talaba muzey ekspozitsiyasi bilan yuzma-yuz kelganda, u tarix sahifalarida tasvirlangan voqealarni nafaqat bilim sifatida, balki hissiy tajriba sifatida idrok etadi. Bu hodisa ilmiy adabiyotda "empirik ta'lim" (experiential learning) deb atalib, u an'anaviy darslik o'qishdan sezilarli darajada samaraliroq hisoblanadi [4]. Milliy tarixiy muzeylar, xususan, urush va qahramonlik mavzusidagi muzeylar, Vatan himoyachilariga bag'ishlangan ekspozitsiyalar talabalarning fuqarolik tuyg'usini chuqurlashtiradi va ularda kelajakda jamiyat oldidagi mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. O'zbekistonda Buyuk Vatan urushi tarixiga bag'ishlangan muzeylar, Amir Temur milliy muzeyi, Davlat tarixi muzeyi kabi muassasalar aynan ushbu vazifani bajaruvchi markazlar hisoblanadi [5].

Ikkinchi muhim yo'nalish-muzeyning madaniy meros va milliy qadriyatlarni yetkazishdagi ishtiroki. Milliy madaniyat, an'ana va qadriyatlar faqat og'zaki yoki yozma shaklda emas, balki moddiy obidalar, san'at asarlari va arxeologik topilmalar orqali ham avloddan-avlodga o'tadi. Muzey ana shu uzatish jarayonining asosiy institusional vositasiga aylanib, talabalar uchun milliy madaniyatning "tirik arxivi"ga aylana oladi [7]. Yangi avlod uchun o'z xalqining madaniy merosini ko'rish, unga tegish va uni anglash imkoniyati — bu nafaqat bilim berish, balki milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usini qo'zg'atish mexanizmidir. Ushbu nuqtai nazardan muzeylarning ahamiyatini UNESCO ham rasman e'tirof etgan bo'lib, ular madaniy xotirani saqlab,

fuqarolik ongini shakllantirishda almashtirish qiyin bo'lgan o'rin egallaydi [8].

Uchinchi konseptual yo'nalish-muzey pedagogikasining oliy ta'lim tizimiga integratsiyasi masalasidir. Talabalar-bu maktab o'quvchisi yoki oddiy tashrif buyuruvchilardan farqli ravishda-tahliliy va tanqidiy fikr yuritish qobiliyatiga ega shaxslar. Muzey muhiti ularga matn va faktlarni nafaqat qabul qilish, balki ularni tahlil qilish, turli davr va hodisalarni qiyoslash, o'z xulosalarini shakllantirish imkonini beradi. Shu jihatdan muzey ta'lim jarayoniga ilmiy seminar, dala tadqiqoti yoki amaliy mashg'ulot singari kiritilishi mumkin. Rossiya va Yevropa oliy o'quv yurtlarida muzey tashriflari o'quv dasturiga integratsiya qilingan majburiy komponent sifatida keng amaliyotga kirgan bo'lib, bu talabalarning fan, tarix va madaniyatga munosabatini tubdan o'zgartiradi. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari uchun ushbu tajriba o'rganilishi va moslashtirilishi zarur.

To'rtinchi muhim jihat-muzeyning fuqarolik tarbiyasi va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish funksiyasidir.

Vatanparvarlik tarbiyasi faqat milliy his-tuyg'ularni qo'zg'atish bilan cheklanmaydi-u fuqarolik tarbiyasini, ya'ni insonning jamiyat oldidagi mas'uliyatini, davlat va xalq taqdiri bilan bog'liqlik hissini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Muzeylar, ayniqsa zamonaviy interaktiv formatda ishlayotgan muzeylar, talabalarni ijtimoiy masalalar haqida o'ylashga undovchi savollar qo'yadi, ularda fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi. O'zbekistonda "Yangi O'zbekiston" qurilishi g'oyasi va fuqarolik mas'uliyati tushunchasi yoshlar tarbiyasining markaziy o'zagini tashkil etmoqda; muzeylar esa bu g'oyani mavhum shior darajasidan chiqarib, tarixiy va madaniy haqiqat bilan bog'liq jonli ta'lim muhitiga aylantirish uchun ideal platforma hisoblanadi [2]. Beshinchi yo'nalish - muzey va raqamli texnologiyalar uyg'unligining zamonaviy imkoniyatlaridir. Zamonaviy yoshlar uchun raqamli muhit tabiiy yashash muhiti bo'lib qolmoqda; an'anaviy muzey ekspozitsiyalari esa ba'zan ularga uzoq va qiziqarsiz tuyulishi mumkin. Shu sababli, muzeylarning virtual turlar, multimedia installatsiyalari, augmented reality va interaktiv ekranlar orqali zamonaviy formatlarga o'tishi vatanparvarlik tarbiyasining yangi sifatga ko'tarilishini ta'minlaydi.

Dunyo tajribasi ko'rsatadiki, raqamli formatlardagi muzey ekspozitsiyalari yoshlar auditoriyasini sezilarli darajada kengaytiradi va ularning tarixga qiziqishini oshiradi. O'zbekistonda ham bir qator muzeylar raqamlashtirish yo'lida qadamlar qo'yimoqda, ammo bu jarayon tizimli va miqyosli xarakter kasb etishi uchun davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanishi zarur. Umumiy tahlil shuni ko'rsatadiki, muzey vatanparvarlik tarbiyasining passiv ko'rsatma vositasi emas, balki talabalar dunyoqarashini faol shakllantiruvchi pedagogik makon sifatida qaralishi lozim. Bu o'zgarish nafaqat muzeylarning o'z faoliyatiga, balki oliy ta'lim muassasalari va davlat yoshlar siyosatiga ham taalluqlidir [10].

Vatanparvarlik tarbiyasining eng chuqur qatlami-bu shaxsning o'zini ma'lum bir tarixiy zanjirning halqasi sifatida his qilishidir. Muzey ekspozitsiyalari orqali talaba o'zini ajdodlari bilan, ularning qahramonligi, mehnati va ijodiy merosi bilan bog'liq holda idrok eta boshlaydi. Bu aloqa nafaqat bilish jarayoni, balki shaxsiy o'zlikni qayta anglash jarayoni hamdir. Ajdodlar qoldirgan moddiy merosni ko'rish, ularga tegish va ular haqida fikr yuritish orqali talaba "men kimman va qayerdan kelganman" degan savollarga javob topadi-bu esa fuqarolik va milliy o'zlikni anglashning asosidir. Muzeylar ana shu ma'naviy jarayonni boshqa hech qanday ta'lim muassasasi qila olmaydigan tarzda amalga oshiradi: u tarixni mavhum hodisalar to'plami sifatida emas, balki shaxsiy va jamoa xotirasining bir qismi sifatida taqdim etadi.

Vatanparvarlik individual tuyg'u bo'lishi bilan birga, u avvalo jamoa tuyg'usidir-birga yashash, birga kurashish va birga qurishning mahsulidir. Muzeysga guruh bo'lib tashrif buyurish, bir xil ekspozitsiyani birga ko'rish va undan kelib chiqadigan fikrlar haqida o'zaro muloqot qilish jarayoni talabalar o'rtasida umumiy xotira va umumiy qadriyatlar fondini yaratadi. Bu jarayon sotsial psixologiyada "kollektiv xotira" deb ataladigan hodisa bilan bevosita bog'liq bo'lib, u jamoa a'zolari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hissini, "biz" tuyg'usini mustahkamlaydi. Oliy ta'lim muassasalarida guruhli muzey tashriflari nafaqat bilim olish, balki talabalar jamoasini ma'naviy jihatdan birlashtirish, ularning umumiy vatanparvarlik ruhiyatini shakllantirish uchun ham samarali vosita sifatida qaralishi zarur.

Xulosa. Muzeylarning talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi o'rni ko'p qirrali va chuqur ahamiyatga ega ekanligini ushbu tadqiqot aniq ko'rsatib berdi. Muзей-bu nafaqat tarixiy ashyolar saqlanadigan joy, balki milliy xotirani tiklash, madaniy merosni yetkazish va fuqarolik ongini

shakllantirishning o'ziga xos pedagogik instituti. Adabiyotlar tahlili muzey pedagogikasining nazariy asoslari etarlicha rivojlanganligini, ammo O'zbekiston sharoitida uni amaliyotga keng tatbiq etish masalasida hali ko'p ish qilinishi zarurligini ko'rsatmoqda. Talabalarni muzey bilan maqsadli va tizimli tarzda bog'lash-bu vatanparvarlik tarbiyasining eng samarali mexanizmlaridan biri bo'lib, u mavhum tushunchalarni hissiy idrok qilinadigan bilimga aylantiradi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida muzey tashriflarini o'quv dasturlariga majburiy komponent sifatida kiritish, muzeylar bilan hamkorlik dasturlarini rivojlantirish va raqamli muzey imkoniyatlaridan foydalanishni kengaytirish-bu eng dolzarb amaliy tavsiyalar hisoblanadi. Kelajakdagi tadqiqotlar esa muzey muhitining talabalarga ta'sirini yanada chuqurroq o'rganish, turli muzey turlari va formatlari samaradorligini qiyoslash hamda muzey pedagogikasini oliy ta'lim standartlariga integratsiyalashtirishning metodologik asoslarini ishlab chiqish yo'nalishida davom ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. — T.: O'zbekiston, 2017. — 592 b.
2. Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика. — М.: Высшая школа, 2004. — 216 с.
3. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: учебное пособие по музейной педагогике. — М.: Российский институт культурологии, 2001. — 224 с.
4. Hein G.E. Learning in the Museum. — London: Routledge, 1998. — 203 p.
5. Абдуллаева Н.А. O'zbekiston muzey tarmog'ining rivojlanish tarixi va zamonaviy holati. — T.: Fan, 2015. — 178 b.
6. Hasanov A.A. Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalashning ijtimoiy-pedagogik asoslari. — T.: TDPU nashriyoti, 2018. — 144 b.
7. Lord B., Lord G.D. The Manual of Museum Management. — 2nd ed. — Lanham: AltaMira Press, 2009. — 320 p.
8. UNESCO. Museums and Sustainable Development: New Approaches for a New Era. — Paris: UNESCO Publishing, 2015. — 112 p.
9. Зотова И.В. Музей в системе патриотического воспитания студенческой молодежи // Педагогика и просвещение. — 2019. — № 3. — С. 45–53.
10. Falk J.H., Dierking L.D. The Museum Experience Revisited. — Walnut Creek: Left Coast Press, 2012. — 368 p.